

HÉT FALU TÁPLÁLKOZÁSI VISZONYAI

EGY SZOCIográfiai munka egészének keretében végzett részletkutatás eredményeit kívánjuk ez összefoglalásban bemutatni.¹ Hangsúlyoznunk kell, hogy egy teljességre törekvő gyűjtő- és kutatómunka egyik részletének összefoglalásáról van szó, a felhozott adatok nem általános, inkább helyi érvényűek. A hét vizsgálat alá vett falu nem jelenti az ország egészét és ha táplálkozási viszonyokról szólnak, az kizárólag e falvakra vonatkozóan történik. A tények és ismeretlenségek irdatlan tömegével szembeni alázat kötelez bennünket arra, hogy e falvak vizsgálatai alapján ne kísérsünk meg általánosnak vélt következtetéseket levonni. Előre kell bocsátanunk azt is, hogy a felsorolt adatok okaira és következéseire e részletkutatás egy kérdéscsoportra vonatkozó eredményein túl csak a teljes szociográfiai feldolgozás vehet világot. Éppen ezért ez összefoglalás keretében inkább a tények bemutatására, a falusi életrend táplálkozási részének megrajzolására szorítkozunk, semmint az okok és kapcsolatok vázolására.

Az adatok gyűjtése a következő módszer szerint történt: a Fialat Magyarország Szociográfiai Munkaközösségének tanító-tagjai felszólítottak arra, hogy egy-egy osztályuk tanulóival irassanak dolgozatokat. E dolgozatokban a gyerekek beszámolnak arról, hogy mit reggeliznek, ebédelnek és vacsoráznak. A tanítók egy része tökéletesen átértve a felszólítás céljait, az iskolásgyerekek egészszeti étlapjáról íratott dolgozatot, más része szintén értékes, de kevésbé részletes keresztmetszetet adott egy-két nap táplálkozási listájának összefoglalatásával. A felvétel április hónap folyamán történt. A munkát hét gyűjtő végezte, illetve végeztette el.² Gyűjtésük anyaga összesen háromszázkilenc gyerek, illetve család étlapjáról számol be. Ez anyag összesen körülbelül kétezemégszáz reggelit, ebédet és vacsorát sorol fel.

A kutatás egészében az alatt bemutatott adatgyűjtés egy előzetes tájékozódás szerepét kapja. Ez előzetes tájékozódást elvégeztük eddig a vizsgált falvakban a táplálkozási viszonyokra, a könyv- és újságolvasási viszonyokra vonatkozóan. Ugyancsak az előzetes tájékozódás szempontjai szerint folyt és befejeződött egy-egy adatgyűjtés, mely goromba kézzel, sok íráshibával írt eredeti dolgozatok és véleményadások tükrében mutatja népünk könyvről, íróról, újságról és politikáról alkotott véleményeit. Ilyen jellegű részletkutatások eredményei után

¹ Szeptemberi számunk 34. oldalán szerkesztőségi jegyzetben utaltunk arra, hogy egy harmadik cikkben pozitív adatokat kívánunk majd szolgáltatni falusi népünk helyzetének megítéléséhez. íme a bejelentett harmadik tanulmány, amely a Fialat Magyarország Szociográfiai Munkaközösségéből származik.

² Kádár Ágoston (Kőtelek), Magyar József (Alag), Rác József (Tolcsva), Rózsa József (Tárd), Vágó Bertalan (Szin) tanítók, továbbá Ervin Gábor dr. (Budaörs) és ifj. Kelemen Sándor (Decs).

kerül sor a falu teljes és részletes szociográfiai felvételére, melyhez ez előzetes kutatások egyrészt kész adatokat, másrészt szempontokat adnak. Az egészben természetesen a részleteredmények, így a táplálkozási viszonyok adatai is, új szint és végleges értelmezést kapnak.

A gyűjtött tények, adatok, a belőlük meglátható hibák és bajok nem egy-egy nagyjában-egészében egységes mezőgazdasági munkás- vagy törpebirtokos- vagy kisbirtokosréteg életrendjére világítanak rá, hanem körülbelül adják a falu különböző anyagi állapotú lakosságának keresztmetszetét. Az iskolában csakúgy padot foglal a kubikos gyereke, mint a csendőrtiszthelyettesé, a törpebirtokos fia, mint a kereskedő. E miatt a gyűjtés nem egy homogén rétegről szóló, viszont bemutatja a falu társadalmi tagozódását. A dolgozatok mellé írt vázlatokban a tanító megadja a dolgozatóró gyerek családjának anyagi állapotát, az apa vagyonát. Azt, hogy hány hold földet művel, vagy mi a foglalkozása, de azt is, hogy mennyi állata, aprójószágja van a családnak. Maguk a dolgozatok pádig megadják az egyes különféle anyagi állapotú rétegek életszintjének különbségeit, a falu szociális rétegződését a terített asztal bőségében vagy szegényességében.

A begyűlt adatok hitelességéhez nemigen fér kétség. Hacsak a gyerek igazmondásával szemben nincsenek aggályaink. A gyerekével szemben, aki még elég fiatal ahhoz, hogy a szociális helyzet szegyenérzése vagy a szegénységének osztálytudata ne legyen fejlett ahhoz, hogy ennek befolyása alatt helyzetének adatain javítson vagy rontson. Természetesen a dolgozatok elsősorban azt bizonyítják, hogy a paraszti főzésről és ebédéről alkotott ítéletek teljesen alaptalanok és hamisak. E közkeletű, minden tárgyi tudás nélkül való és talán éppen ezért meggyökeresedett elképzelések arról, hogy „jól él a paraszt“, vagy „csak falun tudnak főzni“, egyetlen támogató adatra nem találunk. E téren körülbelül ugyanaz a misztifikáció történt, mint a zenében és másutt is, hogy a közhit számára a vidéki-úri jelenítette meg a népit. Az olcsó étel, olcsó hús, olcsó tojás természetesen csak a városban olcsó, nem egy adat beszél arról, hogy a paraszti ember, ha van is tehene, hónapokig nem iszik tejet, hanem beviszi a szomszéd városba eladni. Mert kell a pénz adóra, sóra, gyufára. A Szalóczy Honok és Bódi Borbálák, Gomány Andrisok és Hegedűs Józsik támolygó betűi azon túl, hogy hiteles képet adnak a maguk többnyire lesújtó helyzetéről, együttesen falujuk keresztmetszetét adják. E keresztmetszetek egy-egy részletét mutatjuk be a következőkből. Álljanak itt sorjában Tárd, Szín, Alag, Decs Budaörs, Tolcsva és Kőtelek községek étlap-adatai közül a legjellemzőbbek és legszomorúbbak.

TÁRD, FALU Mezőkövesd mellett. „Itt a táplálkozás dolgában nincs elütő különbség szegény és gazdag között. „Gazdagé ember nincs is a faluban, mely mintegy 2317 lelket számlál s ennek ellenére is mindössze három embernek van 30—32 hold földje, de ezek is éppen olyan szegénynek és eladósodottnak érzik magukat, mint azok, akik OFB-földeken keserves munkával még az évi kenyérre valót sem tudják biztosítani“ — írja a tanító. A falu magatermesztette gazdasági növényekből, napszámos, summás munkából él. Búzát, árpát, lencsét, tejet, vaját és állatokat szállítanak be Mezőkövesdre. Jellemző, hogy a tanító beszél egy falubeliről, aki adóhátráléka miatt háromszor is bement Mezőkövesdre hízóját eladni. Mikor harmad-

szorra sem sikerült túladnia rajta — „keserűségében maga fogyasztotta el“. Álljon itt példaképpen szószerinti idézetben a tardi gyerekek néhány dolgozata heti étlapjukról:

Gaál Sándor dolgozata: „Mit ettem a héten? Hétfőn reggel ettem kocsonyát, délbe káposztát, este káposztát. Kedden reggel kenyeret, dére kenyeret estére sós kamártást. Szerdán reggel kenyeret, dére kenyeret estére tészta. Csütörtökön reggel kenyeret dére kenyeret estére tésztalevest. Pénteken dére kenyeret estére kenyeret. Szombaton reggel kenyeret dére kenyeret estére vöröshagymát kenyérral. Tejet nem ettem egész hónapba, mert nincs tehenünk oszta drága és nincs rá pénz. Húst azért nem ettem a héten mert drága és nincs rá pénz. Tojást nem ettem ebe a hónapba, mert édesanyám eladja Mezőkövesden.“ („Apja G. Sándor földműves. Egyetlen gyerek. Egy hold OFB-földjük van. Apja az évi kenyérrelváltót aratással biztosítja. Négy mázsa búzát keres az aratással; a konyhakerti veteményekről maguk gondoskodnak, babot, krumplit, zöldségfélét is termelnek, de csak annyit, amennyi egy évre elegendő. Hízót öltek. Tizennyolc kiló zsírja és 30 kiló szalonnája lett. Húst és zsírnakvalót nem vesznek. Apja és anyja a nap hat-hét órájában dolgozik. Most nem végeznek nehéz munkát, csak nyáron, aratás idején. A koszt természetesen ilyenkor sem javul: reggelre több kenyér, mint máskor, délre több leves, mint télen, estére pedig egy kis aludtje, ha van.“ — A tanító jegyzete.)

Tóth Piros dolgozata: „Mit ettem a héten? Hétfőn reggel egy kis darab sódort ettem, ebédre kocsonyát, estére kalácsot. Kedden reggel kenyeret, ebédre tejet és kenyeret estére kocsonyát ettem. Szerdán reggel lekváros kenyeret, ebédre kenyeret, estére sós káposztát. Csütörtökön reggel egy kis darab szalonnát és kenyeret, ebédre laskát, estére rántottlevest. Pénteken reggel tejet, kenyeret, ebédre kumpritészta, estére bablevest. Szombaton reggel kenyeret, ebédre kenyeret, estére lebbencslevest. Húst azért nem ettem, mert nincs pénzünk, nincsen, hogy vegyünk. Tojást azért nem eszek, mert elvittük a bótba és sót vettünk rajta. Tejet azért nem eszek mert elaggya édesanyám és nekünk nem jut.“ (A tanító jegyzete: „Apja földműves, négy hold földjük van. Táplálkozáshoz egy évben 15 kg zsírt, 32 kg babot és 78 kg krumplit használnak. Apja és anyja a nap hét órájában dolgozik.“)

Pálinkás József dolgozata, ő a harmadik „legvagyonosabb“ gyerek a tardi dolgozatírók közül: „Mit ettem a hét napjain? Kedden reggel sódort reggeliztem és kalácsot ebédeltem, vacsorára pedig tejet és kenyeret ettem. Szerdán kocsonyát reggeliztem, ebédeltem kenyeret és szalonét, vacsoráztam babot. Csütörtökön reggeliztem kenyeret és szalonét, ebédeltem kenyeret, vacsoráztam sós kamártást. Pénteken kávé reggeliztem, kenyeret ebédeltem, vacsoráztam tejet és kenyeret. Szombaton reggeliztem kalácsot, ebédeltem főtt tojást. Estére pedig nem tudom mi lesz vacsorára. Hetenként kétszer háromszor eszek tejet mert keveset ad a tehén. Húst se sokat eszek legalább kétszer egy héten, mert drága. Tojást kétszer háromszor mert édesanyám eladja mert pénzre van szüksége, tehát így nem sokszor ehetek.“ (A jegyzet: „Apja földműves, háromtagú családja, nyolc hold földje van. Ennek a terméséből élnek meg. Termelt 40 mázsa búzájuk. Havi jövedelmük az eladott terményekből és a tejből, szárnyasokból húsz pengőt tesz ki. A táplálkozáshoz tejet, vaját, túrót használ, krumplit, babot. Maga állítja elő. Élelmiszereket nem vásárolnak.“)

Az itt látható táplálkozási bajok magyarázata, hogy ritka család, amelyik nem viszi be az értékesebb élelmiszereket Mezőkövesdre vagy a helybeli kereskedőhöz. Egy számadat a dolgozatok nyomán készült statisztikai összefoglalásokból szemléltetően bizonyítja a paraszti asztal egyhangúságát: 100 étkezés közül 64 áll tisztán cereáliákból. A legfőbb és leggyakoribb fogás a kenyér, van nap, hogy ez tesz reggelit, ebédet, vacsorát. De némelyik családnál, ha a

helyzet nem is ilyen sivár, a nagyobb változatosság csak látszat. Gyakori a „reggeli: kenyér, ebéd: tésztaleves, vacsora: száraztészta“ jellegű napi étlap, azaz ugyanannak a tápszernek variálása. Ha ehhez hozzátesszük a tanító jelentését arról, hogy a „leggazdagabb“ kereskedő évente 60 kg cukrot árul ki a 2317-es lélekszámú faluban, hogy szövetkezet nem lévén, a falubeliek maguk mennek be a hétkilométeres, térdig sáros úton Mezőkövesdre, kicsi három liter tejuket eladni, a szegénység mellé még a szervezatlenség, sőt talán szervezhetetlenség képét is megkapjuk.

SZÍN FALU (Abaúj megye) adatai is hasonló viszonyokat mutatnak. A megvizsgált 37 család közül nyolcnak van fizetéses jövedelme, ahol az apa csendőrtiszthelyettes, körkerülő, útkaparó állami fizetéssel vagy egy helybeli fakereskedő cég alkalmazottja. Hat családnak van 16—26 holdnyi nagyobb földje, tizenegy család fenntartója fizikis földjének művelése mellett valami ipart, nyolc családfő napszámos, földtelen csordás, pásztor és négy dolgozatíró gyerek apja Amerikában él, illetve törvénytelen a gyerek.

Reggelire előfordult kávé 15 esetben, szalonna 10 esetben, tea 8 alkalommal, tej 7-szer, pirítóskenyér 4-szer, szárazkenyér, paprikás krumpli, tojás két-két családnál, káposzta egy alkalommal. Nem reggeliztek a vizsgált napon egy csordás családjánál.

Ebédre és vacsorára legtöbbször fogyasztott étel a krumpli (összesen 21-szer). Sorrendben a következő a bab és a húsleves (15—5 előfordulással). Tejet ittak vacsorára 11 családnál, szalonnát ettek

9 családnál. Nagyobb számban szerepel még a gombaleves (hat ízben), a tea (öt ízben), túróstészta (négy ízben). Húst öt alkalommal evett két csendőrtiszthelyettes, egy asztalos és egy harangozó gyereke. Tészta (főtt tészta) összesen 13 alkalommal fordult elő és nyolcféle tésztát evett a falu.

Néhány étlap: Szalóczy Piros hatholdas gazda lánya írja: „Mit reggeliztem? Reggeliztem kávé. Délben ettem levest. Mégpedig milyen levest? Bablevest etem. Este vacsoráztam. Mégpedig mit? Tejet.“ — Szász Ilon (apja földműves, családtagok száma nyolc, adósság 600 pengő) reggelizett pirítóskenyéret, ebédelt szalonnát kenyérrel, vacsoráit egy bögre teát. Madácsi István (apja cseléd) reggelizett teát, ebédelt kávé, vacsoráit rántottlevest.

Azontúl, hogy ezek az ebédek és vacsorák alig nevezhetők kielégítőnek és elegendő tápértékűeknek, bőségesnek pedig csak abban az esetben, ha a családfenntartó nem paraszti sorban él, hanem állami szolgálatban vagy valami ipara van — a kávé és tea előnyomulása feltűnő. A városi elképzelés, mely a falusi nyolctízfilléres tejárak eldorádójára gondol, döbbenve állhat meg e jelenség előtt. Különösen, ha figyelembe veszi, hogy tea alatt véletlenül sem szabad városi értelemben vett teát értenünk és — a tea és kávé fidun ételszámba megy, egyedül jelentvén a reggelit vagy vacsorát, néha az ebédet is. Csak néha társul mellé kenyér vagy éppen a kávé mellé szalonna. A tápláló tejtermékek, így a nagy kalóriaértékű

vaj is, teljesen hiányoznak a falusi étrendből. A túró is ritkán fordul elő túróstészta formájában, négy ízben, ami négy százalékát teszi az összes ételek előfordulási számának.

ALAG ADATAI a többiektől eltérő eredményeket hoznak. Magyar József tanító jóvoltából 32 gyerek számol be egyheti étlapjáról. A dolgozatok összesen 289 reggeli, ebéd és vacsora listáját adják meg. A családok itt már nem a saját kis földjükön gazdálkodó vagy arató-részre elszegődő földművesek, hanem a lovaregylet gazdasági alkalmazottai. De van közöttük éjjeliőr, borbély, asztalos, gyárimunkás, temetőőr, piaci árus, sőt kifizetésű magántisztviselő is. Nagyrészüket átmenetet jelent a falutól a város perifériái felé. Jövedelmük pénzértékben megállapítható, van család, amelyiknek havi jövedelme 580 pengő, igaz ugyan, hogy tíz családtagra. Van, amelyiknek havi jövedelme hatvan pengő és van, amelyikről nem lehet megállapítani, honnan keresi a pénzt ételre, ruhára. Az egy személyre eső havi jövedelemösszeg 60 pengőtől hat pengőig változik, akad olyan gyerek, akire a család teljes jövedelméből napi 15—20 fillér esik. Van olyan család, amelynek nyolc tagja 16.5 négyzetméternyi területű lakásban lakik és van, amelyik tehenet, disznót tart. A tehenetartás lehetőségéből és a város hatásából magyarázható, hogy például a tejfogyasztás Alagon lényegesen nagyobb, mint a Pesttől távoleső néhány vizsgált faluban. (Alagon 10%, Tolcsván 7%, Tardon 6%.) Viszont a káros városi hatás Alagon abban nyilvánul meg, hogy belép a reggelik sorába a feketekávé (6%), mégpedig üresen. Végeredményben az adatok e bonyolult szövevényéből az állapítható meg, hogy általános következtetések itt sem állhatnak helyt. A százalékszámok furcsa eloszlásának magyarázata nyilván ott van, hogy az alagi embernek a tehenetartás nem egyedül hozza a pénzt. A pénzt más úton is sikerül megkeresnie. Viszont a falusi embernek sokszor erre egyetlen módja a tej eladása. Aminek közvetlen következménye, hogy ha bora is van és azt nem tudja eladni, a tej helyébe belép a bor a falusi reggeliken.

Ugyancsak a város közellétével magyarázható talán, hogy a jövedelem növekedésével nem áll egyenes arányban az ebédek és vacsorák szintjének növekedése. Amíg a szó igazi értelmében vett falun ez az arány a legtöbb helyütt pontosan megvan, Alagon a legjobb ebédeket a közepes jövedelmű családoknál találjuk és a legjobb jövedelmű családok étlapja nívóban közelebb áll a legrosszabb jövedelmű családokéhoz, mint a közepes anyagi körülmények között élőkéhez. Egy példa: a tíz legjobb jövedelmű család hétköznapon 55-ízben evett egy tál ételből álló ebédet és 12-ízben kétfogásosat. A tíz legrosszabb jövedelmű család ebédje 57-ízben volt egyfogásos, 19-ízben kétfogásos. A tíz közepes jövedelmű család 32-ízben evett ebédre egy tál ételt, 34-ízben két tál ételt. Bizonyítékul álljon itt néhány pestkörnyéki étlap:

A gyerek apja asztalos, nyolc testvére van, ezek közül négy keres, anyja is jár dolgozni házakhoz. Egy személyre átlag havi 58 pengő esik.

Heti étlapja:

	<i>Reggeli :</i>	<i>Ebéd :</i>	<i>Vacsora :</i>
vasárnap	feketekávé, kenyér	húsleves, galuska	u. a.
hétfő (ünnep)	kávé, kenyér	bableves	bableves
kedd	rántott leves	zsíros kenyér	paprikás krumpli
szerda	kenyér, kávé	bableves	tejberizs
csütörtök	rántott leves	zsíros kenyér	paprikás krumpli
péntek	feketekávé, kenyér	mákostészta	mákostészta
szombat	feketekávé, kenyér	babfőzelék	babfőzelék
vasárnap	feketekávé, kenyér	grízes tészta	krumplifőzelék

Egy közepes állapotú család, egy személyre körülbelül havi tizen-nyolc pengő esik. Apa külön él, anya mosónő. Étlap :

	<i>Reggeli :</i>	<i>Ebéd :</i>	<i>Vacsora :</i>
vasárnap	kávé, kenyér	zöldségleves, sonka	sonka, kenyér
hétfő (ünnep)	kávé, kenyér	zöldségleves	savanyú káposzta
kedd	kávé, kenyér	káposztafőzelék	rántottleves
szerda	kávé, kenyér	rántott leves, lekváros gombóc	rántottleves
csütörtök	kávé, kenyér	paradicsomleves, kelfőzelék	gombóc
péntek	kávé, kenyér	krumplileves, sárgaborsó	krumplileves, sárgaborsó
szombat	kávé, kenyér	tejberizs	tésztaleves, tejberizs
vasárnap	kávé, kenyér	húsleves, töltött paprika	rántottleves, töltött paprika

DECS KÖZSÉG (Tolna megye, Sárköz) lakossága két egymástól élesen különböző csoportra különíthető.² Az egyik réteget teszi a protestáns őslakosság, mely könnyű pénzért jutott földhöz pár évtizeddel ezelőtt a Duna ármentesítésekor felszabadult területeken. E gazdag, egykézű réteg, melyben egyes családok napokig tartó lakodalmakat ülnek s ahol nem ritka az olyan gazda, akinek 40—50 inge van, éles elkülönültségben él a bevándorlóit katolikusok mellett. Ezeknek természetesen nincs nagyobb birtokuk, az egyke se ritkítja soraikat, életnívójuk pedig messze elmarad a protestáns őslakosság paraszti fényűzéseit és sokszor már dekadens passziói mellett. E réteg soraiból került ki az az 53 család, melynek étlapjáról a katolikus iskola tanulói beszámolnak.

A beszámoló nem túlságosan vigasztaló, de aránylag még mindig elég jó viszonyokra mutat. Az 53 családnál 36-izben ettek húst, ötízben ez a húsétel csirke, tíz alkalommal sonka, nyolc alkalommal szalonna, hét esetben kolbász, illetve „kalbász“, ahogy a gyerekek írják szájukíze szerint. Huszonhétízben fordul elő főzelékféle, feltűnően kedvező számmal (hétízben) szerepel a salátafogyasztás. Levesek terén itt is, mint mindenütt a krumpli a „legnépszerűbb“, 46 leves közül 26 krumplileves. Százalékosan az összes fogyasztott ételek 15 százaléka hús, 19 százaléka leves, 12 százaléka főzelékféle, 7 százaléka tészta, 45 százaléka kenyér. Jelentős szegénységre mutat, hogy a fogyasztott kenyér 75 százaléka száraz kenyér, mellette nagyobb számmal szerepel még a zsíroskenyér, csak kivételképpen, egy-egy előfordulással szerepel a mézes-, tejeles- és lekvároskenyér. Tíz étkezés alkalmával fordult elő az üres kenyér, mint egyetlen étel

¹ Decs szociográfiájának egy rövid vázlata jelent meg Boldizsár Iván tollából a „Nemzeti Újság“ 1935 húsvéti számában.

és két gyereknél fordul elő naponta kétszer az üres kenyér minden nélkül reggelire és ebédre, illetve reggelire és vacsorára. Az 53 gyerek közül kettő semmit sem reggelizett a felvétel napján. Ezek egyikének beszámolója így fest: „Mit ettem tegnap? Reggel semmit. Délben borsoskalácsot. Vacsorára pedig káposztát.“

BUDAÖRS az egyetlen a hét vizsgált falu között, melyből a gyerekek kielégítő étlapról számolnak be. A dolgozatok locsognak, mellébeszélnek az ebédnek és a vacsoráknak. Megemlítik, hogy ezt vagy amazt az ételt szeretik vagy éppen nem szeretik, arról beszélnek, hogy azért nem uzsonnáztak, vagy tízóraitak, mert nem voltak éhesek, pletykálnak az ízlésükről. Egyetlen egyszer sem fordul elő, hogy arról emlékezzenek, mint a tardi gyerekek mind-egyike, hogy valami „drága, oszta nincs rá pénz“. Viszont annál többször az ilyen kitételek: „mamám tízórait tett a táskámba egy darab zsíroskenyeret. Ezt nem szeretem, de azért megettem“ vagy „tíz óraker ettem egy jó nagy darab zsíroskenyeret és egy tányér befőtt ringlót“. Ha maguk az adatok nem beszélnének egy szinte polgári jómódról, már ez a locsogás, pletykálás is, a szeretem-nem szeretem kérdésének a pedzése is elárulná, hogy e helyütt nincs baj a gyerekek ebédjével, vacsorájával, de tízóraitjával és uzsonnájával se. Van olyan gyerek, aki málnaszörpöt ivott a vizsgált napon, kettő is van, aki narancsot evett, akad, aki nem találta elég édesnek a kávéját és több cukrot tett bele. Sőt olyan is, aki tíz fillért kapott a „mamától“, hogy valami nyalánkságot vegyen rajta magának.

Róth Róza „Mit ettem tegnap egész nap« címmel így ír: „Reggel egy bögre kávé és kiflit, tíz óraker két darab zsíroskenyeret ettem. Ebédre paradicsomfőzeléket, amit nagyon szeretek és lekvárat nyaltam. Uzsonára nem ettem semmit mert nem voltam éhes. Vacsorára egy tányér rántott levest ettem.“ (A gyűjtő megjegyzése szerint „jómódú“ család.)

Drixler Teréz IV. osztályos elemista kislány írja: „Reggel jó kávé ettem még akartam, de a testvérem is akart és neki hagytam. Istkolába szódavizet, kiflit és kolbászt vittem. Tíz óraker ezt mind megettem. Ebédre volt tejberizs. Ebből nem sokat ettem, mert nem volt jó édes. Akkor még zsíroskenyeret ettem. Uzsonnára is zsíroskenyeret. Vacsorára a gulyásból nem sokat ettem, mert nem szeretem.“ (A gyűjtő jegyzete szerint a család közepes anyagi viszonyok között él.)

Bokor Mária dolgozata, akit a gyűjtő a „szegények“ csoportjába sorol: „Reggel kis bögrébe teát ittam és egy kis kenyeret hozzá. Tíz óraker egy nagy darab zsíroskenyeret ettem, mert nagyon szeretem. Ebédre sonkahúst ettem kenyérral. Uzsonnára vajaskenyeret ettem. Vacsorára savanyútojást ettem és tésztát. A savanyútojást és tésztát nagyon szeretem.“

Az első sajtóság, ami e néhány szemelvényből is szemünkbe ötlük, hogy Budaörsön napi öt étkezés az általános, szemben a többi vizsgált falu leginkább napi háromszori étkezésével, mely télen sok helyütt csak kétszeri étkezésre csökken. Zsíroskenyér 65-ször fordul elő 57 gyerek étlapján, tehát átlag minden gyerek evett legalább napjában egyszer zsíroskenyeret. Jellemző a nagy nívókülönbségre, hogy például Decsen 53 család egy napján 243 fogást („fogásnak“ számít a kenyér is más étel mellé) tüntet fel, Budaörsön viszont

57 család egynapos étlapja 386 „fogásról“ beszél. Ami annyit jelent, hogy Budaörsön a decsi gyerekeknél csak négygyel több gyerek 143 étellel fogyasztott többet. Szóval Budaörsön egy gyerek naponta átlag három tál vagy háromfajta étellel eszik többet, mint Decsen egy gyerek.

TOLCSVA az egyetlen község, melynek táplálkozási viszonyai úgy, ahogy megközelítik a budaörsi németek étlapjának színvonalát, összehasonlításképpen álljon itt egy táblázat, hogy egyes ételfajtákból mennyit fogyasztottak el Decsen, Tolcsván és Budaörsön körülbelül ugyanannyi (53—57) családnál.

	<i>Leves</i>	<i>Főzelékféle</i>	<i>Hús- és húsféle</i>	<i>Tészta</i>	<i>Ital (tej, tea, kávé stb.)</i>
Decs	9-féle 46-ízben	12-féle 27-ízben	8-féle 36-ízben	10-féle 15-ízben	2-féle 28-ízben
Tolcsva	13-féle 46-ízben	12-féle 22-ízben	8-féle 14-ízben	10-féle 14-ízben	4-féle 53-ízben
Budaörs	5-féle 34-ízben	9-féle 24-ízben	10-féle 45-ízben	13-féle 27-ízben	4-féle 64-ízben

KÖTELEK KÖZSÉG Szolnoktól harminc kilométernyire mutatja még a legkedvezőbb viszonyokat a különleges helyzetű és faluszámba alig vehető Budaörs mellett. A jász-kún-besenyő keverék nép a múlt esztendőben aránylag egészen jól talált kereseti lehetőséget, kubikot a Tisza-átvágásnál, gátemelési munkáknál, egyebütt. A viszonyok, ha nem is rózsásak, de viszonylagosan, a többi falu állapotához mérten kielégítőek. Ennek ellenére a tanító így ír: „teljesen kifogástalanul csupán egy gyermek, illetve annak a családja táplálkozik: egy zsidó kereskedő családja. Bár szegények, de változatos, tápláló, vitamindús étrendjük van.“ Viszont: „Abszolút nyomort is csupán alig néhány családnál állapíthatok meg: két napszámos földműves, egy iparos földműves és egy cigány családjánál (8%). A többség (90%) ha nem is helyesen, ha nem is kielégítően, de túrhetően táplálkozik“ írja Kádár Ágoston róm. kat. kántortanító, az adatgyűjtés mellé adott összefoglalásában. Az adatgyűjtés az anyagi állapot kategóriái szerint került csoportosítás alá. A vizsgált családok e szempont szerint négy, nagyjából egységes életnivójú csoportban mutathatók be. Ezek a csoportok: a tisztán a maguk földjéből élő gazdák; földműves-napszámosok kis földdel; OFB birtokkal, harmados kukorica földekkel; azok, akiknek egyáltalában nincs földjük, egyéb keresetük van; és azok, akik kis földjük mellett iparral vagy egyébvel foglalkoznak. E csoportok közül a két első, a maguk földjéből élő gazdáké és a kis földjük mellett minden

munkát vállaló földműves-napszámosoké mutat sajátos jegyeket. Táplálkozási viszonyaikról álljon itt mindenekelőtt a tanító jegyzete:

„A csak a földjükből élő gazdák családjában a legnagyobb hiba, hogy főzésük egyhangú. Túlteng a húsétel. főzelék csak kevés, krumpli, káposzta, szárazbab, borsó nagyon ritkán akad. Gyakori a tészta-leves-száraztészta összetétel. Nem mindig főznek két tál ételt s ha főznek, az is egyfajta, mint a fenti példa mutatja. Mójukban állna jobban, változatosabban táplálkozni. Itt csakugyan elkelne a főzési tanfolyam, főzőkonyha lányoknak, fiatal asszonyoknak. A gyermekek táplálkozása az egyoldalúság ellenére kielégítőnek mondható, úgyszintén a gyermekek fejlődése is. Tejet rendszerint isznak mindennap.

Annál több kívánnivalót hagy hátra a földműves napszámosok csoportjának táplálkozása. A többség rendszerint csak egyszer főz naponta. Amelyiknek tehene van, ott még nincs nagy baj, de a többinél annál inkább. Ez kiüt aztán a gyerekeken is! Fejlődésük gyenge. A családok nagy része kukoricás vagy tiszta kukoricakenyeret eszik. Mulaszthatatlanul fontos lenne a gyerekek számára az iskolai tejjelátás. Itt nem főzőtanfolyam kellene, hanem munkaalkalom, jó napszám! És főként gyors segítség a gyerekeknek!

Van azonban valami, ami közös mindenkinél: a cukor rettenetes hiánya! Feltűnő a zöldfőzelékek teljes hiánya! Egy családnál ettek sóskát, néhánynál zöldhagymát. Itt felvilágosítás, szoktatás kellene.“

Vizsgáljuk meg, hogyan csökken az ételek értéke az anyagi helyzettel. A vizsgálatot az áttekinthetőség kedvéért végezzük a reggeliken. Eredmény: a rosszabb anyagi helyzetű családoknál a jövedelem csökkenésével egyenes arányban csökken a tej- és kávéfogyasztás, viszont a jövedelem csökkenésével növekszik a leves és a magában álló száraz kenyér fogyasztása. Míg a csak saját földjükből élő gazdánál a reggelik 33 százaléka tej, addig a földműves napszámosoknál tej csak a reggelik 12 százalékát teszi. A kávé a gazdák csoportjában 17 százalékos, a napszámosok csoportjában csak 5 százalékos szerepet kap. Ezzel szemben száraz kenyeret evett a napszámosok 33 százaléka, viszont a gazdánál a száraz kenyér csak 10 százalékát teszi a reggelire fogyasztott ételeknek. A szegényebbeknél természetesen gyakoribb az olyan reggeli, mely az előző estéről maradt, így például (húsvét táján történt a felvétel) többször fordult elő a kocsonya mint reggeli. Mind a hét falu vizsgálatában nyert tapasztalatok arra adnak bizonyosságot, hogy a tejfogyasztás bősége vagy soványsága jó mértéket ad a falu anyagi helyzetének és a táplálkozás szintjének becslésére.

CSUPÁN A TÉNYEK bemutatására, a kiszínezetlen, magukért szóló száraz adatok felsorolására szorítkozhattunk ez összefoglalás adott keretein belül. Az adatok felsorolásával és a kapcsolatok bemutatásával, melyre ez alkalommal kevésbé térhettünk ki, a szociográfia feladata körülbelül véget is ért, hogy helyet adjon a szociálhigiénának, mely a következtetéseket egészségügyi szempontból hivatott levonni és a gazdasági és egészségügyi politikának, mely az orvoslás módjait részleteiben is hivatott megállapítani. A kalóriabecslések közlésére felelőtlennek tartottuk volna kitérni, részint azért, mert a bevitt kalóriák megállapítása és értékelése a munkában fogyasztott kalóriamennyiség megállapítása nélkül kétes eredményeket adna;

részint pedig azért, mert a dolgozat-étlapokban foglalt ételek elkészítéséhez használt anyagok kalóriabecslése, az anyagok megállapíthatatlan mennyisége miatt, jelentős hibák elkövetésére adott volna alkalmat. Nagyjában, Gortvay György megállapítása szerint „Az ételek nyilvánvalóan nem fedezik a kalóriaszükségletet. Egy 12—13 éves gyerek napi kalóriaszükséglete átlag 1800 kalóriára rúg, az adatok szerint elfogyasztott ételek pedig nagyrészt nem jelentenek többet napi 7—800 kalóriánál.“ („Magyarország“, 1935 május 16.)

Hogy egy-egy ilyen adatgyűjtés a jövőben jobb és vigasztalóbb eredményeket hozhasson, ahhoz az egész falusi életrend reformjára lenne szükség. Amíg a termelés annyira egysíkú marad, mint amennyire egysíkú ma, addig az önellátásra berendezkedett, élelmiszer vásárlására sem anyagi sem lelki alkatánál fogva nem képes és nem hajlandó parasztságunk megmarad és meg kell hogy maradjon mai táplálkozási körülményei között. Egy-egy földreformszándék, mely földet esetleg juttat ugyan, de ezzel kezdeményezését már befejezettek is véli, semmit sem segít. Mutatja, hogy éppen az OFB-földek terheivel birkózó parasztok sorsa a legnehezebb és asztala a legszegényebb. A minőségtermelés ideája, mely időnként föl-fölmerül a javítani akarók gondolkodásában, talán egyetlen segítséget jelentene. De a reform, illetve átalakítás annyi jóakaratot és főként annyi munkát és szakértést igényelne, amennyit ma még alig találhatunk határaink között. Eddig minden ilyen irányú munkának csupán a tudatlanság falán sikerült kis rést törnie és nem a tényekkel és lehetőségekkel számoló tudást megalapoznia. A kérdés gazdasági természetű alapjai csaknem olyan ismeretlenek, mint azok a módok, melyek a népi lélek ismeretében sikerrel találnák meg a hatás és nevelés útjait, és hiányzik a példa is, mely egy-egy kísérletben hazai éghajlatunk alatt bemutatná egy gyökeres és minden részletében átgondolt teljes reform lehetőségeit és eredményeit, akár egyetlen magyar falu kereiteiben. Félő, hogy a lelkesedés a szándékban egyre tovább odázza a munkát a megvalósításban. Addig, ameddig akkorára nő majd a jobbágyi apáthia és minden szándékot lenéző közöny, hogy hiába fordul hozzá szándék és reform, legyen javító vagy rontó, gyökeresen segítő, vagy kényszerből kiegészítő.

SZABÓ ZOLTÁN